

Наслідки переслідувань Церкви в Україні

Роздуми наприкінці Великого посту про сучасні проблеми Церкви

о.д-р Михайло ДИМИД

ДІАГНОЗ

До проблем Церкви в Україні як Церкви переслідуваної не раз зверталися фахівці, зокрема історики, більш компетентні, ніж я. Моє ж намагання інше – поглянути на переслідування Церкви під новим кутом зору, пов'язавши його з внутрішніми проблемами Церкви, які вона успадкувала і переживає повсякденно.

Історичний контекст, безперечно, відомий. У 998 р. князь Володимир охрестив свій київський народ у візантійському обряді. Розкол 1054 р. не мав прямого відгомону на Київських землях аж до XIV ст., коли чужинці-завойовники (угорці, литовці та поляки) насадили паралельну ієрархію. Об'єднавчу постанову Флорентійського собору (1439 р.) прийняла лише половина українців Київської митрополії, а інша частина, російська, відокремилася і утворила нову митрополію – Московську, яка в 1448 р. проголосила автокефалію, а в 1589 р. – патріархат.

У пошуках виходу з авторитарного московського християнства, місіонерського пориву протестантської реформи та однобокого вчення про винятковість спасіння латинської Римської Церкви, частина єпископату Київської Церкви в 1596 р. укладає унію з Римом. Галицькі єпархії долучилися до унії набагато пізніше. Українські єпископи вважали, що унія має зберегти східну традицію, автономію правління, а також єдність з материнською Церквою в Константинополі. Однак інакше думав Рим та інші дійові особи Брест-Литовської Унії. Тому й донині не припиняються дискусії про її доцільність.

Саме з цього часу і починаються релігійні переслідування. Наприкінці XVII ст. Центральну та Східну Україну окупувала Росія, унаслідок чого в 1686

Михайло Димид (зліва) під час інавгурації свого наступника, нового ректора ЛБА Бориса Гудзяка

спільнотами на всій території України (за винятком Мукачівської єпархії)

Маємо п'ять єпархіальних семінарій, де навчається 745 семінаристів. За останні десять років відбулося близько 1500 висвячень на священників, а кількість кандидатів на катехитів перевищила 1000. За ці роки побудовано 400 храмів, будується понад 400 нових. Окрім цього, треба відзначити незвичайне зростання

насамперед з парафіянами, а також з молоддю, хворими, в'язнями, школярами, студентами – іншими словами, з усім суспільством. Парафію і священників трактують як професію, яка дає доступ до влади, а влада відкриває двері до успіху в суспільстві.

При такому способі мислення немає місця логіці любові, яка передує логіці справедливості та успіху. Відсутність духу

мучеництва і жертвування життям в ім'я християнства! Відмова з боку Риму у праві та обов'язку на душпастирську опіку щодо українських емігрантів у Росії, яких там налічується кілька мільйонів – також болісна проблема...

Слід ще додати, що нема щирого каєття, ні окремого, ні спільного, з боку Греко-Католицької, Римо-Католицької та Православної Церков за взаємну відсут-

р. Православну Київську митрополію підпорядковують Московському патріархату й вона стає знаряддям культурної та політичної русифікації – “собирання руських земель”. Константинопольська Церква ніколи не визнавала цього приєднання, тому сьогодні маємо конфлікти інтересів між Московським і Константинопольським патріархатами в Естонії, Польщі, Молдові та Україні. Така ж тенденція утисків щодо православних уніатів (східних католиків) спостерігалася кожного разу, коли російська колонізація охоплювала етнічні українські землі, і ми самі були свідками насильницького “навернення” з “українського католицизму” у російське православ’я. Ось його етапи: 1839 р. – заборона Греко-Католицької Церкви в Україні та Білорусії Миколою I на лжесоборі в Полоцьку, 1875 р. – ліквідація Холмської єпархії, 1946 р. – лжесобор у Львові, 1949 р. – лжесинод в Ужгороді. Таким чином, наприкінці XIX ст. східний католицизм уперше офіційно зникає з території імперії, а в 1949 р. – удруге. Деякі з цих дат стосуються ще одного насильницького навернення – у латинський обряд у його польському варіанті.

До спадку цих багатовікових перелідувань, який, безперечно, впливає на сьогоднішню українську Церкву, слід додати ще й інший трагічний тягар – насильницьку смерть у XX ст. 17 мільйонів українців. Ще два негативні моменти української історії – насильна атеїзація та використання служителів Церкви в ідеологічних і політичних цілях. Ось історичний фундамент, на якому стоїть теперішня українська Церква і, очевидно, тяжкі наслідки минулого певним чином визначають її щоденне буття. Спробуймо їх продіагностувати.

Насамперед знайдімо позитивні симптоми

Після 1 грудня 1989 р., відколи греко-католицьким громадам дозволено офіційну реєстрацію, ми стали свідками різних позитивних змін. Бачимо відновлення життя ієрархії і її структуризацію з поверненням із вигнання верховного архієпископа УГКЦ кардинала Мислава Івана Любачівського. Однак щойно 20 листопада 2000 р. Декретом Конгрегації для Східних Церков було схвалено юрисдикцію верховного архієпископа Львова і Синоду єпископів УГКЦ над усіма греко-католицькими

Львівської Богословської Академії... 100 осіб навчаються за кордоном за ліценціатськими і докторантськими програмами, а це – значний успіх на шляху до відновлення занепадної теологічної науки в Україні. Впадає у вічі молодий, вік священників, багатьох ченців та діячів мирян, які згруповані, на жаль, у нечисленні організації. Вони провадять живий діалог з організаціями мирян Західної Європи, відроджуючи довоєнні товариства та створюючи нові.

Маємо можливість жити однією сім’єю, як окрема Церква, поважати способи самовираження кожної чернечої чи мирянської спільноти, протопресвітерату, єпархії та водночас інтегруючись у Вселенську Церкву. Значення цих процесів та набутий досвід теж треба відзначити.

Можна вказати й на негативні ознаки

Частина духовенства об’єдналася в сімейні клани і групи часто за нецерковними інтересами, розподіл парафій не завжди має прозорі критерії. Це породжує внутрішні негарзди в єпархіях та відбивається на браку апостольського служіння в багатьох важливих службах – наприклад, у судах, соціальних службах, школах, пресі, лікарнях...

Духovenство не відчуває відповідальності за фінансовий стан Церкви і не вважає свою парафію і єпархію спільнотою, у якій духовні та матеріальні блага згідно з обов’язками і потребами мають розподілятися не священиком, а єпископом. Так, Львівська єпархія не може зібрати 4 гривень річного податку з парафіянина, що дорівнює чотирьом хлібцям, для місіонерських та навчальних потреб єпархії. Жодного іншого податку не вимагається. Водночас миряни з недовірою ставляться до кулуарного провадження церковної каси. Немає прозорості й чіткості у використанні церковних коштів.

Є випадки, що священники займаються комерцією, посилаючи своїх дружин за кордон служницями, мають тісні зв’язки зі світською владою, беручи різноманітні хабарі у вигляді грошей, послуг чи бартеру, таких поширених в пострадянському суспільстві... У таких випадках катехиза і проповідь порожні: вони, як правило, дуже низького рівня або й зовсім відсутні, а часто мають зворотню, руйнівну, дію.

Звідси впливає відсутність діалогу

жертвості, покірності, любові та діалогу свідчить також про майже повну відсутність місіонерського духу. Побутує погляд на Церкву як таку, що стосується винятково нації, ба навіть конкретної географічної області (гетто), і зовсім немає діалогу з тими, хто не ходить до церкви.

Про покаєння та єкуменізм

У суспільстві, багато членів якого співпрацювало *volens nolens* з репресивною атеїстичною владою, є такі й серед духовенства. Та досі ми не спостерігали жодного публічного каяття ні цих людей, ні Церкви від їх імені. Ми також не мали ще нагоди почути визнання помилок від своїх вірних (включно з духовенством), які несли брехню та облуду (фарисейство) у життя українських християнських родин.

На жаль, у багатьох випадках належність до Церкви не є синонімом християнського духу, а тільки свідчить про належність до клану або місцевої традиції. При цьому поняття єкуменізму не має сенсу. Більше того, кожен вважає, що тільки хтось інший, а не він, винен у всіх бідах і хтось інший мусить покаятися.

У таких умовах майже неможливо організувати якийсь довготривалий церковний проект, який вимагає тривалості і значних зусиль, як, наприклад, проголошення святих, мучеників, видання цікавого і якісного друкованого органу, опікування лікарнями, школами, організація і підтримка духовних місій. На завершення скажу, що в українському суспільстві, як і в Церкві, бракує серйозних керівників, тобто бракує відповідальних людей, які б могли претендувати на роль керівників, управителів, єпископів.

Зв’язок з іншими Церквами й урядами

В Українській Греко-Католицькій Церкві росте невдоволення через нерозуміння, відмови Папського Престолу в Римі визнати її патріархат, якого нині прагне абсолютна більшість єпископів цієї Церкви і який є єдиною повною формою еклезіологічної та канонічної реалізації інституцій, визнаних на Сході Європи. Відмова з боку цієї Апостольської столиці у праві вибирати власних єпископів сприймається як приниження.

Римська система проголошення святих викликає щораз більше відчуття глибокої несправедливості за майже повної відсутності українців у колегії проголошених святих, – і це після багатьох віків

ніст любові та справедливості в діяннях і помислах. Жодна з них не спромоглася на конкретний вчинок такий, наприклад, як безумовне і одностороннє передання однією Церквою культового споруди іншій. Римо-Католицька Церква в Україні переживає період бурхливого розвитку і, на шкodu греко-католиків, виступає відверто проти директив II Ватиканського Собору. Брехливих звинувачень у “переслідуваннях”, висловлюваних російською Православною Церквою, не бралось б до уваги, якби вони не були такими цинічними.

З боку уряду наслідки переслідувань ще й такі: нема юридичного статусу Церкви та єпархії в Україні. Греко-Католицьку Церкву ще й досі офіційно не реабілітовано ні в Україні, ні в Росії і не повернуто їй нерухомотості та іншого майна. У Російській Федерації вона не має права на легальне і фактичне існування.

На завершення скажемо, що в таких умовах важко окреслити, зберегти і розвинути власну церковну самобутність, яка б спиралася на життя та історичні, теологічні, канонічні, обрядові, літургійні, культурні традиції і не протистояла б іншим, яка була б православною у вірі та католицькою у любові...

Поруч з деякими помітними ознаками швидкого оновлення у Київській Церкві, як і в усьому українському суспільстві, бачимо духовну злиденність, яка є наслідком руйнації душ атеїстичним радянським режимом. Ми з нетерпінням очікуємо інтенсивніших позитивних зрушень і нам інколи тяжко зрозуміти, чому кров наших мучеників ще не подолала того зла, яке засіло в наших душах, у кожному з нас зокрема і в колективному серці християнської спільноти.

Та ми й справді зерекані в тому, що цього разу, у XX столітті, кров наших мучеників і страждань наших сповідників допоможе нам піти вперед як одній із Церков церковної спільноти заради спасіння кожного члена цієї спільноти. Для цього ми стараємося заслужити Божої благодаті, будучи жінками й чоловіками віри, бо тільки це дозволить нам осягнути цей скарб у всій його повноті і викоришати його для розвитку Церкви на шляху до Царства Божого.

Автор – митрофорний протопресвітер, директор Інституту церковного права Львівської Богословської Академії, секретар Собору УГКЦ, голова Українського Богословського наукового товариства.